

А. А. Помаза-Пономаренко,
аспірант кафедри економічної теорії та фінансів,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України

АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ФОРМУВАННЯ Й ПІДТРИМКИ БАЛАНСУ ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ У ЗЕМЕЛЬНО-ОРЕНДНІЙ СФЕРІ

У статті узагальнено погляди різних авторів на зміст "баланс інтересів" у соціально-економічній сфері та уточнено модель його формування й підтримки по відношенню до публічних і приватних інтересів, що виражаються суб'єктами державного регулювання земельно-орендних відносин та учасниками останніх.

The article summarized the views of different authors on the maintenance of "balance of interests" in the social and economic sphere and specified model of its formation and support concerning public and private interests, what represented by the subjects of state regulation of land lease relations and participants in past.

Ключові слова: баланс інтересів, модель формування й підтримки, публічні й приватні інтереси, земельно-орендні відносини.

Key words: balance of interests, model of the formation and support, public and private interests, land lease relationships.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Установлення причинної залежності між дією та наслідками функціонування механізмів державного регулювання земельно-орендних відносин (наприклад, між масштабною переорієнтацією з державних інтересів на особисті й нераціональним використанням землі) є актуальним питанням вітчизняної наукової думки в галузі державного управління. Водночас, полегшити його вирішення можливо за умови визначення елементів, які формують і підтримують баланс приватних та публічних інтересів у вказаній сфері відносин, що у свою чергу безсумнівно також потребує відповідного осмислення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ ОПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕВІРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, ЯКИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ДАНА СТАТТЯ

Теоретичні засади виникнення, поєднання різноякісних інтересів учасників аграрних і земельних відносин, а також їхня реалізація знайшли відображення в працях багатьох українських та зарубіжних науковців, зокрема В. Боклаги, А. Данкевича, А. Дегтяря, І. Кирилюк, Б. Косович, М. Латиніна, С. Майстро, Г. Пасемко, А. Свистун та ін. Водночас мало дослідженими залишаються проблеми, пов'язані з ідентифікацією системи інтересів суб'єкта та об'єкта державного регулювання в земельно-орендній сфері, з'ясуванням можливих протиріч і пріоритетів серед указаних інтересів, принципів, технологій, тобто моделі формування й підтримки їхнього збалансування та ін.

Зважаючи на зазначене вище, основною метою нашої розвідки є аналіз поглядів науковців на зміст "балансу інтересів" у соціально-економічній сфері та уточнення моделі його формування й підтримки стосовно публічних і приватних інтересів, які виражаються суб'єктами державного регулювання земельно-орендних відносин, а також учасниками останніх.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З НОВИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Проведений аналіз публічних і приватних інтересів у сфері оренди землі та протиріч, що виникають між ними, зумовлює потребу якомога швидшого їх (інтересів) збалансування, яке здійснюється за умови визначення елементів, що формують і підтримують відповідний баланс.

Терміносполука "баланс інтересів" використовують у багатьох правових актах. Здебільшого для правозастосовувачів вона є оцінним поняттям. Незважаючи на те, що вказаним терміном давно послуговуються і вчені, вони, однак, не мають однакових уявлень про описувану категорію, що є свідченням штучності підходів до процесу збалансування системи інтересів. Так, правник О. Костюченко, розглядаючи баланс інтересів економічних суб'єктів, наголошує на тому, що він складається з мети, способу, тобто правових умов та можливостей реалізації інтересів; із форми реалізації, тобто договірних відносин, які характеризуються існуванням економічних суб'єктів, об'єкта (суспільних благ) та змісту, що включає права й обов'язки; результату або економічного ефекту [1, с. 98]. Економіст О. Нікішина, аналізуючи механізм узгодження економічних інтересів суб'єктів зернового ринку, розробила модель підтримання балансу цих інтересів. Така модель, з нашого погляду, радше

нагадує алгоритм дій (до речі, він потребує коригувань), який має такий вигляд: на вході відбувається визначення головних інтересів і протиріч, згодом узгоджуються економічні інтереси ринкових суб'єктів, а на виході формуються стійкі зворотні зв'язки для забезпечення гнучкості системи та створення умов для збалансування відтворювальних процесів, становлення раціональних економічних відносин, підвищення ефективності державного регулювання ринку зерна та ін. [2, с. 47].

Таким чином, баланс інтересів характеризується відносною умовністю, парадигматичністю та здатністю до інтеграції. Крім того, він чітко залежить від навколишнього середовища. В основі побудови балансу інтересів лежать принципи системності, різноспрямованості, ієрархії тощо, при цьому варто підтримати позиції тих науковців (Г. Одінцева, Ю. Амосов, Н. Мельтюхова та ін.), які наполягають на першості державних, загальносуспільних (публічних) інтересів [3, с. 12].

На підставі зроблених висновків вважаємо, що урівноваження різноякісних інтересів здійснюється за рахунок спрямування державного впливу на формування й підтримку балансу між ними. Ці положення знаходять своє відображення у відповідній схемі (рис. 1). Її центр представлений сполученням публічних і приватних інтересів. Серед рівнів, на яких відбувається формування й підтримка такого балансу, можемо виокремити теоретичний (пов'язаний із закономірностями об'єктивної реальності, їх відображенням у свідомості людей, принципами, що є своєрідною системою координат, у межах якої складаються відносини) і практичний (передбачає здійснення правового, інформаційного, організаційного, матеріально-фінансового та ін. видів забезпечення). Сполучною ланкою між теоретичним і практичними рівнями, безперечно, виступає технологія, тому що вона, як відомо, є конкретизацією й реалізацією теорії у формі, зручній для практичного застосування.

Варто уточнити, що за відсутності єдиного підходу до визначення змісту моделі формування й підтримки досліджуваного балансу інтересів чи не першочерговим завданням є встановлення принципів їхньої збалансованості, оскільки вони є основою, вихідним пунктом усієї моделі, незаперечними вимогами, що ставляться перед суб'єктом державного регулювання й учасниками, які виражають найважливіші закономірності земельно-орендних відносин.

У сучасних публікаціях із державного управління є чимало напрацювань, присвячених принципам; їх аналіз дає можливість виокремити основні характеристики цієї теоретичної конструкції: універсальність, об'єктивність, стабільність, науковість та загальна значущість. Вони зумовлюють соціальну цінність відносин, сприяють гармонійному поєднанню індивідуальних, суспільних та ін. інтересів. Крім того, володіючи власною специфікою (сферою дії), принципи відрізняються здатністю бути органічно пов'язаними (або залежними) з іншими вихідними положеннями. З огляду на предмет нашого дослідження, такими положеннями можуть бути ті, що зазначив дослідник Й. Дорош, а саме: принципи раціонального, дієвого використання землі, наукової обґрунтованості, забезпечення безпеки держави тощо [4, с. 40]. Власне кажучи, специфіка принципів полягає в сприятливому відборі з усього різноманіття можливих варіантів збалансування публічних і приватних інтересів саме того, який є необхідною умовою задоволення останніх та підвищення дієвості управлінської діяльності органів публічної влади.

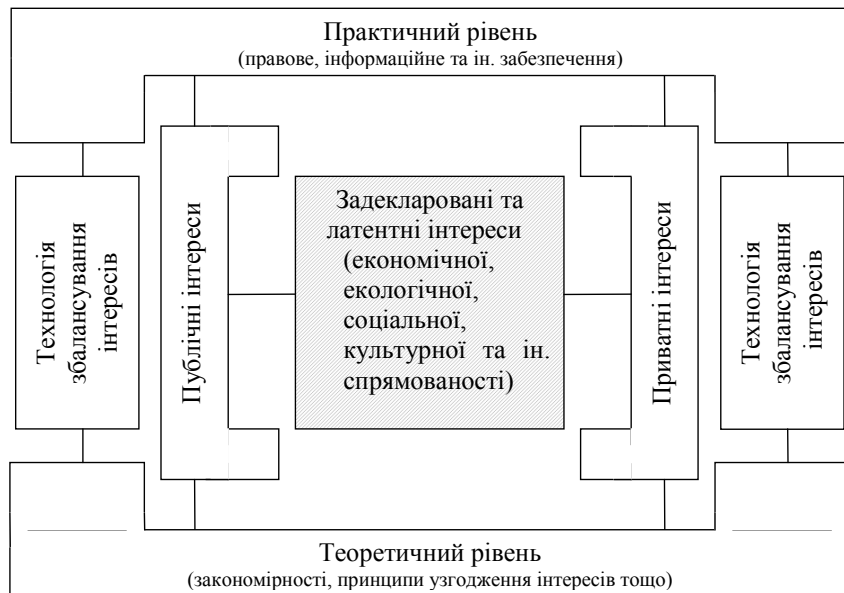

Рис. 1. Схема моделі формування й підтримки балансу публічних і приватних інтересів у земельно-орендній сфері

Складністю ж проблеми, на наш погляд, є систематизація принципів формування й підтримки балансу публічних і приватних інтересів, оскільки в науковій літературі принципи тривалий час не розглядалися як сутнісні категорії, можливо, через те, що багато людей сприймає їх (принципи) лише як абстрактні ідеї, не пов'язані з практичною діяльністю тих чи інших органів, а отже, є необов'язковими для виконання. Базуватися ця систематизація має на пізнанні закономірностей, які, не слід забувати, можуть бути як первинними, так і вторинними стосовно принципів. Першу ситуацію можемо спостерігати за умови еволюційного розвитку подій, а другу — за революційного (детальніше див. праці Г. Атаманчука, Н. Мельтюхової та ін. [5, с. 264; 6, с. 67—68]). Безумовно, найбільш вираженим є варіант поступового переходу із кількості в якість, коли нові зв'язки набувають характеру закономірних явищ, що знаходять своє безпосереднє вираження в принципах. Проте, за умови непридатності застарілих методів управління, браку часу й назрілої необхідності появи інших відносин, вибір варто робити на користь первісного визначення принципів, згідно з яким вибудовуються вказані вище зв'язки.

У більшості робіт учені вважають, що наука державного управління вивчає загальні й специфічні закономірності та виробляє на основі їх визначення правила, механізми, принципи управлінської діяльності. Зважаючи на це, до принципів збалансування приватних і публічних інтересів у земельно-орендній сфері належать загальні (наприклад, принципи законності, економічності, науковості, справедливості тощо) й спеціальні (принципи необхідного розмаїття інтересів, мінливості, взаємозалежності та унеможливлення латентності останніх, підпорядкованості одних інтересів іншим, відбору компромісів, недопущення необґрунтованого обмеження інтересів і можливості їхнього захисту та ін.). Для досягнення позитивних результатів указані принципи повинні втілюватися лише в комплексі. Відзначимо, однак, що висловлені положення потребують проведення подальших досліджень і обґрунтувань.

Крім принципів формування й підтримки балансу публічних і приватних інтересів, важливим компонентом балансу, який становить зміст теоретичного та практичного "секрету" останнього, також є технологія. До цього компоненту балансу увага звернута не через прагнення до новизни заради новизни, а через те, що запорукою розв'язання тих чи інших проблем у суспільстві є прийняття якісного рішення та опрацювання й прак-

тична реалізація певних заходів, детальний опис процедур щодо забезпечення ресурсами, мотивацією, контролем тощо, тобто розробка технології [7, с. 128].

Слідом за Г. Атаманчуком [8], вважаємо, що технологія, виступаючи невід'ємним складником моделі формування й підтримки балансу урівноваження публічних і приватних інтересів, як і принципи, потребує глибокого дослідження в онтологічному, гносеологічному та методологічному аспектах. Перший (онтологічний) застосовується для визначення генезису технології та її ролі. Дія гносеологічного пов'язана з аналізом будови технології, вимогами, що ставляться перед нею. З точки зору останнього аспекту, має розкриватися практична значущість технології. Зупинимось докладніше на їхньому розгляді.

Проаналізувавши наукові публікації, можемо відзначити, що технологія взагалі проходить або еволюційний шлях розвитку, або формується як штучне утворення за законами суспільства й культури, не обмежуючись рамками техніки.

З термінологічної точки зору, "технологія" використовується в багатьох нормативно-правових актах, зокрема у тих, що стосуються державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій, і публікаціях. Так, відповідно до "Сучасного економічного словника" та "Великого тлумачного словника сучасної української мови" "технологія" є сукупністю знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь; навчальним предметом, що викладає ці знання, відомості; сукупністю способів обробки чи переробки матеріалів, виготовлення виробів тощо [9, с. 1245; 10, с. 243]. У менеджменті та управлінні її визначили як перебіг загальних функцій (планування, організації, мотивації та контролю), у результаті чого реалізуються конкретні функції. Проте з часом таке розуміння змісту технології дещо змінилось в напрямку її соціалізації, через що в соціальному, а згодом і державному управлінні вона стала означати матеріальний носій та показник розвитку творчих можливостей людини [11, с. 148]. Це у свою чергу мало б сприяти переходу досліджуваної категорії з теоретичної площини в практичну та створенню, як зазначає В. Матвієнко, сприятливих умов для життя людей, їхньої організованості, задоволенню суспільного інтересу, який тією або іншою мірою відповідає вимогам соціального часу [12, с. 82]. До речі, світовий досвід також свідчить, що за допомогою технологій можна своєчасно вирішувати соціальні конфлікти, знімати соціальну напругу, ухвалювати оптимальні управлінські рішення, алгоритмізувати діяльність. На жаль, незважаючи на наявний потенціал, сподівання вчених щодо остаточного набуття технологією соціальної форми практики на вітчизняних теренах не справдилися. Імовірно, причинами такої ситуації є висока вартість фундаментальних досліджень, відсутність належної матеріально-ресурсної бази, низький рівень активності з боку посадовців і громадськості тощо.

Уважаємо вартими уваги погляди тих дослідників (Т. Парсонса, Н. Мельтюхової та ін.), які наполягають, що до складу технології все ж мають входити мета дій та предмет праці; суб'єкти праці і наявні зв'язки між ними; умови та методи виконання [13, с. 131; 14]. При цьому значний вплив на структуру технології має суб'єктивний чинник. За Ж. Тощенко, йдеться про сукупність традицій і норм, волю, творчий підхід до справи, наполегливість та ініціативу, політичну свідомість людей [15, с. 488].

За таких умов проектування технології має здійснюватися, з одного боку, з урахуванням певних вимог, до яких відносять принципи ефективності, системності, адаптованості, адекватності, синергізму, надійності, інноваційності, безупинності тощо [16, с. 70]; а з другого, у напрямках побудови економіко-організаційної

моделі, формування процедури ухвалення рішень, організації потоків інформації та роботи з кадрами. У той же час, як слушно зауважує Н. Мельтюхова, цей перелік може бути доповнений спеціальними роботами, що відповідають особливостям галузей, окремих напрямків управлінської діяльності або функцій [17, с. 136]. Прикладом може слугувати розробка технологічної концепції збалансування інтересів, яка (концепція), по-перше, вимагає глибоких наукових досліджень і результату, що може мати практичну реалізацію. А по-друге, складається з етапів, які логічно впливають один із одного, іноді функціонують автономно та з часом переглядаються.

Послідовність реалізації технології у розробках з державного управління, як було вказано вище, визначається за допомогою планування, організації, мотивації й контролю, що свідчить зовсім про інші пріоритети в ієрархічній побудові потреб та інтересів. Укажемо, однак, що науковцями вказана вище послідовність є недостатньо розкритою: застосування технології досліджується на етапі реалізації окремих функцій (прогнозування, організації тощо). Так, А. Кузнецов, досліджуючи інноваційні технології вияву й фіксації соціально-економічних потреб регіону, вводить логічну схему взаємозв'язків, якою слід користуватися на етапі здійснення функцій прогнозування: фактори \Leftrightarrow актори \Leftrightarrow їхні потреби \Leftrightarrow сценарії \Leftrightarrow зведений сценарій [18]. За свідченням В. Шарого, в умовах запобігання, профілактики, подолання, зниження негативних наслідків кризових явищ актуальним є послідовне застосування технологій (комплексу заходів), які ґрунтуються на прогнозуванні як формі гіпотетичного відображення майбутнього та діагностуванні [19].

Крім того, з нашого погляду, актуальним питанням є використання технології не тільки для визначення та закріплення інтересів, а й для збалансування, підтримки та захисту останніх. Зважаючи на це та ураховуючи базові положення менеджменту й державного управління, технологія на першому етапі може включати: ідентифікацію інтересів, що наразі здійснюється, на жаль, суб'єктами державного регулювання без належної участі об'єкта впливу; на другому етапі — порівняння інтересів, визначення серед них пріоритетних і пошук шляхів їх реалізації (при чому найбільш розповсюдженим є укладення угод); а на останньому, безперечно, здійснюється аналіз ступеня реалізованості інтересів та їхній захист.

Важливим моментом, який слід ураховувати під час дослідження принципів і технологій, є їхнє практичне втілення у життя, що полягає в набутті властивостей правових засад. Відбувається така трансформація шляхом унесення відповідних коректив до нормативно-правової бази, на початку яких узказані категорії обов'язково перевіряються на відповідність до Основного закону України, у результаті чого виокремлюються принципи й технології, що, з одного боку, не можуть охоронятися державою. Але є й такі що згодом усе ж набувають характеру законних та стають орієнтиром під час формування інших правових документів. Загалом ці кроки мають сприяти: 1) забезпеченню прав і свобод людини й громадянина, економічного, соціального та культурного розвитку територіальної громади; 2) чіткому розмежуванню предметів відання й повноважень органів публічної влади, самостійному прийняттю ними рішень та понесенню взаємної відповідальності; 3) стандартизації дій та зменшенню серед останніх спонтанних і помилкових; 4) зниженню додаткових витрат та скороченню часу на досягнення поставлених цілей; 5) стабільності земельно-орендних відносин, виявленню тенденцій розвитку і знаходженню відповідних шляхів їх регулювання тощо.

Крім створення належних правових умов, для узгодження публічних і приватних інтересів, вирішення пев-

них протиріч між ними потрібним є організаційне, інформаційне, матеріально-фінансове та психологічне забезпечення.

На основі проведених досліджень можемо наполагати на тому, що визначення перших двох видів забезпечення (інформаційного та організаційного) формування й підтримки балансу публічних та приватних інтересів у земельно-орендній сфері слід здійснювати крізь призму їхньої (видів) близькості (не плутати при цьому зі спорідненістю). Зокрема, інформаційне забезпечення акцентує увагу на кількості інформації, а організаційне — на її формації й аналізі з метою прийняття відповідного рішення. Звісно, інформаційний вплив не повинен перевищувати встановлених меж, але непоодинокими є випадки, коли інформація надходить до керуючих органів, їх працівників, фізичних і юридичних осіб у недостатніх або занадто великих обсягах. Наслідком цього можуть бути надмірне ускладнення дій (а для суб'єктів державного регулювання — управлінських процесів) та невчасне усунення перешкод, за винятком тієї інформації, яка підлягає збору й обробленню за допомогою електронно-обчислювальної техніки. Виходом з означеної ситуації є спрямування всіх зусиль на планування дій (проєктування управлінських процесів) та забезпечення їхньої простоти.

Особливе значення для збалансування публічних і приватних інтересів у досліджуваній сфері має також матеріально-фінансовий складник, головним призначенням якого є сприяння захисту задекларованих інтересів суб'єкта та об'єкта державного регулювання економічної спрямованості. Власне кажучи, вона передбачає не тільки наявність відповідної матеріальної винагороди, а й — справедливий розподіл відповідних ресурсів, що забезпечує економічну стабільність і добробут, відшкодування заподіяних збитків, а також такий стан кредитної, податкової, бюджетної, інноваційної та іншої політики, який гарантуватиме раціональне використання землі.

Стосовно психологічної компоненти моделі формування й підтримки балансу публічних і приватних інтересів, то її важливість загалом закономірно пояснюється цінністю такого об'єкту як земля для окремої людини, держави та суспільства з економічного, екологічного, соціального, культурного боку. Беручи до уваги це, під психологічним забезпеченням слід розуміти сприяння формуванню позитивного емоційного стану (задоволеності, значущості, високого рівня відповідальності, захищеності, впевненості в стабільному майбутньому тощо) як у суб'єкта державного регулювання, а точніше посадових осіб органів публічної влади, так і в учасників земельно-орендних відносин. Крім того, невід'ємною умовою є створення можливостей для професійного або кар'єрного зростання.

ВИСНОВКИ, ЗРОБЛЕНІ В РЕЗУЛЬТАТІ ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Таким чином, сполучення публічних і приватних інтересів, яке існує в земельно-орендній сфері, закономірно характеризується не тільки економічною, а й екологічною, соціальною, культурною, стратегічною та іншою спрямованістю, зумовлюючи тим самим необхідність визначення елементів, що формують і підтримують відповідний баланс указаних інтересів. Серед них (елементів) доречно виділити, з одного боку, елементи, які відносяться до теоретичного рівня (закономірності об'єктивної реальності, принципи, що мають втілюватися в комплексі, тощо). А з другого, ті, які стосуються практичного рівня: правове, інформаційне, організаційне, матеріально-фінансове та ін. види забезпечення, при цьому роль сполучного елемента між вищенаведеними рівнями

виконує технологія. Вона передбачає здійснення ідентифікації й порівняння інтересів, визначення серед них пріоритетних, пошук шляхів реалізації інтересів та їхній захист. Запропоновану модель, однак, не слід сприймати як універсальну, а треба розуміти як заклик до встановлення інших компонентів і уточнення їхньої сутності, що стане предметом подальших досліджень.

Література:

1. Костюченко О. Є. Сучасні пріоритети соціально-економічного розвитку в Україні / О. Є. Костюченко // Сучасний стан економічної науки: проблеми та перспективи розвитку: тези VIII Міжнар. наук.-практ. конфер., 16—17 березня 2012 р. — Л.: Львівська економічна фундація. — 2012. — Ч. II. — С. 97—99.
2. Нікішина О.В. Баланс інтересів: критерій раціональності економічних відносин (на прикладі державного ринку зерна) / О.В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. — 2010. — № 4. — С. 42—48.
3. Державне управління і менеджмент: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Г. С. Одінцева [та ін.]; заг. ред. Г.С. Одінцева; Укр. академія держ. управління при Президентові України. Харківський регіональний ін-т. — Х.: ХарПІ УАДУ, 2002. — 492 с.
4. Дорош Й. Особливості формування та встановлення обмежень (обтяжень) у використанні земель / Й. Дорош // Землевпорядний вісник. — 2010. — № 9. — С. 39—43.
5. Атаманчук Г.В. Теорія державного управління: курс лекцій / Г.В. Атаманчук. — 2. изд., доп. — М.: Омега-Л, 2004. — 580 с.
6. Мельтюхова Н.М. Державне управління як єдність діяльності та відносин: [монографія] / Н.М. Мельтюхова; НАДУ при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. — Х.: Магістр, 2010. — 204 с.
7. Там само.
8. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления. — 580 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпін': Перун, 2007. — 1736 с.
10. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг [и др.]. — 2-е изд., испр. — М.: ИНФРА-М, 1998. — 477 с.
11. Князев В. Н. Человек и технология (социально-философский аспект) / В. Н. Князев. — К.: Изд-во "Либидь" при Киевск. ун-те, 1990. — 175 с.
12. Матвієнко В. Я. Соціальні технології / В. Я. Матвієнко. — К.: Українські пропілеї, 2001. — 446 с.
13. Мельтюхова Н. М. Державне управління як єдність діяльності та відносин. — 204 с.
14. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс; ред. В.Ф. Чеснокова, С. А. Белановский. — М.: Академический Проект, 2000. — 879 с.
15. Тощенко Ж.Т. Социология. Общий курс / Ж.Т. Тощенко. — М.: Прометей: Юрайт-М, 2001. — 511 с.
16. Марков М. Технология и эффективность социального управления / М. Марков. — М.: Прогресс, 1982. — 284 с.
17. Мельтюхова Н.М. Державне управління як єдність діяльності та відносин. — 204 с.
18. Інноваційні технології в державному регулюванні соціально-економічного розвитку регіону: автореф. дис. канд. держ. упр.: 25.00.02 [Електронний ресурс] / А.О. Кузнецов. — Х., 2006. — 20 с. — Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2006/06kaoerr.zip>.
19. Антикризові технології як механізм реалізації цілей державного управління: автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 [Електронний ресурс] / Шарий В.І.; Національна академія держ. управління при Президентові України. — К., 2006. — 20 с. — Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2006/06svicdu.zip>

Стаття надійшла до редакції 11.09.2012 р.